

UNELE PROBLEME ALE POSTPALEOLITICULUI ÎN LUMINA SĂPĂTURILOR DIN PEȘTERILE DOBROGEI

N. HARȚUCHE

Subiectul articolului de față îl constituie cercetarea și interpretarea materialelor arheologice postpaleolitice descoperite în peșterile din zona centrală a Dobrogei.¹ Aceste peșteri, cu o istorie atât de veche și de bogată, au atras, după cum era și firesc, atenția specialiștilor.² Cercetările păstraseră un caracter mai limitat pînă în perioada anilor 1956–1957, cînd regretatul prof. C. S. Nicolaescu Plopșor organizează și conduce studiul lor sistematic. Expunerea noastră se bazează pe materialele extrase din săpăturile executate sub egida sa științifică, materiale pe care a avut bunăvoința, împreună cu colaboratorul sau apropiat – colegul A. Păunescu, a le ceda autorului acestor rînduri, spre studiu și publicare. Aducem acum încăodată, ca o obligație de onoare, un omagiu postum și o ultimă recunoaștere spiritului elevat și prestigiului omului de știință C.S. Nicolaescu Plopșor.

Mulțumită cercetărilor inițiate de el sîntem acum în măsură să cunoaștem mai complet problemele legate de locuirea peșterilor dobrogene, începînd încă din paleolitic, și pînă tîrziu, în perioada feudalismului timpuriu.

Datele pe care expunerea noastră se bazează provin din cercetarea peșterilor de la Gura Dobrogei și a celor de pe raza satului Cheia, și anume peșterile „la Izvor și la Baba”³.

¹ Autorii cercetărilor din peșterile de care ne ocupăm în acest articol, C. S. Nicolaescu Plopșor și A. Păunescu, încă din anul 1959 ne-au acordat dreptul de publicare a materialului postpaleolitic descoperit. Și pe această cale aducem mulțumirile noastre colegului A. Păunescu.

² C. S. Nicolaescu Plopșor și colaboratorii, *Raport preliminar asupra cercetărilor paleolitice din 1956*, în *Materiale și cercetări arheologice*, vol. V, pag. 15–22. C. S. Nicolaescu Plopșor, A. Păunescu și N. Harțuche, *Cercetări paleolitice în Dobrogea*, în *Materiale*, vol. VI, pag. 43–50.

³ *Ibidem*, în *Materiale*, vol. VI, pag. 43–48.

Scopul pe care și-l propune este, pe lângă aducerea de câteva date noi la istoria veche a Dobrogei, și acela de a contribui la cunoașterea rolului și locului pe care l-au ocupat peșterile în modul de viață al omului de-a-lungul veacurilor.

COMUNA GURA DOBROGEI.

În raza comunei exista o peșteră situată în pîntenul de calcar jurasic, pe partea dreaptă a unei vilcele prin care curge un pîriu din spre Tîrgușor spre valea Casimcei. Această peșteră a fost descoperită de către V. Pârvan în anul 1912, pe care o identifica cu peștera Keiris, în care s-au refugiat geții regelui Dapix în timpul conflictului cu generalul roman Crassus⁴. Mai târziu peștera a fost cercetată de prof. R. Vulpe⁵, iar în anul 1956 de arheologii Nicolaescu Plopșor și A. Păunescu. Săpăturile arheologice din 1956 au avut caracterul unor sondaje, efectuate în galeriile A și B. În galeria A s-a trasat un șanț (S I) de $4,50 \times 1$ m., iar în galeria B două șanțuri, unul de $3,50 \times 1,50$ m., iar al doilea de 4×2 m. Adîncimea maximă a săpăturilor a fost de 3 m. În șanțul I din galeria B, unde nu s-a atins patul de stîncă al peșterii, cele mai vechi urme de locuire datează din epoca neolitică. Acest strat are culoarea gălbuie-cenușie, amestecat cu cenușă, cărbune și pămînt ars. Cele trei nivele de locuire neolitice, încep cu cel inferior, în care s-a descoperit ceramică aparținînd exclusiv etapei tîrzii a culturii Hamangia – faza Ceamurlia de Jos (III). În cel mijlociu, materialul ceramic Hamangia III se află în asocieri cu fragmente de vase aparținînd fazei tîrzii a culturii Boian – Spațov (IV), pe cînd în cel superior se întîlnesc numai fragmente de vase aparținînd fazei timpurii a culturii Gumelnița (I). Stratul neolitic este suprapus de unul steril, format din pietre de diferite dimensiuni, provenite din prăbușirea pereților și a plafonului peșterii. Al doilea strat de cultură (marcat pe profil cu nr. 4), atestă o sporadică locuire hallstattiană, aparținînd culturii Babadag II. Cel mai bine reprezentat este stratul de cultură getic, cu trei nivele de locuire, marcate prin vatra (nr. 3 pe profil), în care se găsește ceramică autohtonă lucrată cu mîna și la roată, asociată cu fragmente de vase elenistice.

Stratul superior, care îl suprapune pe cel getic, este format dintr-un sol de culoare neagră-roșcată, în care s-au găsit puține resturi ceramice de factură romană și feudale timpurii, acesta fiind acoperit de un strat masiv de guano, fig. 1. Materialul ceramic aparținînd culturii Hamangia – faza Ceamurlia se prezintă în totalitatea lui fragmentar. Din punct de vedere al calității pastei, ceramica se împarte în două grupe: a) comună, lucrată din pastă inferioară, ornamentată cu barbotină simplă, sau cu vîrci, ori neornamentată. b) Ceramică confecționată din pastă fină, cu suprafața acoperită cu slip fin, cu sau fără urme de lustruire. Din punct de vedere al forme, domină castronul tronconic cu gura larg deschisă, buza evazată și umărul rotunjit, precum și paharul. Decorul este realizat

⁴ V. Pârvan, *Getica*, pag. 89.

⁵ R. Vulpe, *La Dobrudja dans l'antiquite*, pag. 103.

cu ajutorul liniilor formate din mici triunghiuri sau puncte incizate. Între benzile de linii orizontale sau sub acestea, corpul vaselor este decorat cu linii verticale, executate în aceeași manieră cu cele orizontale, fig. 8 ; 10/1-5. Așeseori ornamentele incizate sînt umplute cu pastă de culoare albă. Nu lipsește nici decorul realizat din linii incizate și pliseuri. Lipsește în schimb ornamentul executat cu scoica *cardium*.

Materialul specific culturii *Boian*, faza *Spanțov* (IV) asociat cu cel de tip *Hamangia*, este reprezentat de fragmente de vase de dimensiuni mari cu umărul proeminent și ușor teșit. Acestea au decorul realizat cu ajutorul exciziei largi, puțin adîncită, care alternează cu dungi înguste cruțate din suprafața vasului, lustruite puternic. Pe alocuri, zona excizată mai păstrează urme de pastă albă cu care a fost umplută, fig. 9/2,3. Mai bine este reprezentată cultura *Gumelnița*, care marchează neoliticul tîrziu din Dobrogea. Au fost descoperite cîteva lame de silix și numeroase fragmente ceramice lucrate din pastă de calitate diferită (începînd de la cea comună pînă la cea fină. Vasele de dimensiuni mari sînt rare și ornamentate în mod obișnuit cu barbotină. Cele confecționate din pastă aleasă au un decor îngrijit. Ca forme, domină castroanele și străchinele tronconice cu buza dreaptă sau trasă către interior, umărul rotunjit, în unghi sau cu prag. Nu lipsesc nici vasele cu corpul globular sau piriform. Decorul, care constă din linii orizontale sau spiralice este realizat cu ajutorul inciziei sau picturii cu alb și mai rar cu roșie, aplicată după arderea vasului, fig. 9/4-9 ; 10/6-14. Din punct de vedere cronologic constatăm o fază timpurie a culturii *Gumelnița*. Printre fragmentele ceramice aparținînd acestei culturi au fost găsite și cîteva fragmente de vase care conțin ca degresant scoică pisată, unele ornamente cu șnurul, acestea fiind atribuite culturii *Cernavoda I*. La vremea cînd se efectuau cercetările în peșterile dobrogene, cultura *Cernavoda* era abia identificată, iar ceramica aparținînd acestei culturi era atribuită așa numitei faze *Gumelnița D*. Prima epocă a fierului este dovedită prin cîteva fragmente de vase tipice, de dimensiuni mijlocii, lucrate din pastă de calitate bună, cu suprafața exterioară acoperită cu slip subțire de culoare gălbuie-maronie sau brună. Sînt ornamentate cu benzi de linii paralele incizate, dispuse sub formă de ghirlande, cu cercuri și tangente sau unghiuri cu cite un cerculeț în vîrf, executate cu torquesul, fig. 11/4, 10-12. Fragmentul de la fig. 11/12 este ornamentat cu o proeminență conică, masivă, în jurul căreia s-a executat o bandă formată din 5 linii paralele incizate. S-a mai descoperit un fragment dintr-o ceașcă, lucrată din pastă de calitate superioară, prevăzută la suprafață cu slip fin de culoare cenușiu-brun. Partea inferioară este hemisferică și prevăzută cu o toartă bandată. Umărul vasului este decorat cu un șir de cerculețe imprimate, întrerupte de toartă. Partea inferioară, de la umăr spre fund, este decorată cu pliseuri dispuse vertical, fig. 11/10. Din punct de vedere cultural, ceramica hallstattiană din peștera *Gura Dobrogei* aparține culturii *Babadag* (faza II), descoperită și cercetată de către S. Morintz⁶.

⁶ S. Morintz, *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas Danube à la lumière des fouilles de Babadag*, în *Dacia*, N.S., VIII pag. 101-108.

Latène-ul timpuriu getic este bine surprins în cele trei nivele de locuire, marcate de vetre. Stratul de cultură conține cenușă, pietre arse, oase de animale și fragmente de vase. Primul nivel, cu vatra nr. 1 este cuprins între 1,36–1,43 m. avînd culoarea cenușie-gălbuie. În afară de ceramica de factură getică s-a găsit și un fragment de vas arhaic grecesc, cu pictură. Nivelul mijlociu are o grosime de 6 cm. Pămîntul are culoarea cenușie-brună, conținînd mult cărbune, oase de animale (în deosebi molari și premolari de *equs caballus*) și cioburi de vase. Pe vatră se aflau pietre mari, nefasonate, cu multă arsură pe ele. Printre alte obiecte descoperite în acest nivel se afla și o monedă de bronz foarte oxidată, nedeterminată. Ultimul nivel getic, marcat de vatra nr. 3, are grosimea de numai 5 cm. (1,14–1,09 m.). Majoritatea materialelor ceramice, descoperite în cele trei nivele, sînt lucrate cu mina, din pastă comună, de culoare ce variază de la gălbuie-cenușie pînă la brună închis. Cu ajutorul fragmentelor se pot reconstitui unele forme, ca : strachina, vasul cu corpul înalt și buza evazată, vasul în formă de sac. Decorul constă din briuri aplicate simple sau alveolate și apucători semicirculare sau rectangulare, fig. 11/8. Tot din categoria ceramicii getice face parte și ceramica cenușie lucrată la roată. Împreună cu ceramica autohtonă se afla și cea de import grecească, fig. 12/2–4. În afară de ceramică s-au găsit și unele obiecte de uz casnic sau de podoabă, ca de exemplu : o fusaiolă de lut de formă tronconică, o mărgică, un buton de bronz prevăzut pe dos cu un picioruș cilindric, o brățară fragmentară confecționată din sîrmă de cupru, ș.a., fig. 14/5, 6, 10. Din categoria obiectelor de metal mai fac parte două vîrfuri de săgeți de bronz cu trei muchii, iar în nivelul vetrei nr. 2, o monedă histriană autonomă, care permite datarea materialelor din acest nivel în sec. III î.e.n.

□ Din epoca romană și feudală timpurie s-au găsit puține materiale. De factură romană sînt cîteva fragmente de amfore și vase cu decor canelat, iar din perioada feudală timpurie cîteva fragmente de vase – borcane decorate cu striuri orizontale sau benzi de linii în valuri.

SATUL CHEIA

Peștera este situată în partea de sud-vest a satului, pe partea dreaptă a văii Ghelengicului, aproape de confluența cu Casimcea, la o altitudine de 25 m., avînd lungimea de 15 m. și lățimea de 6 m. Ca și peștera Gura Dobrogei și aceasta a fost săpată în același calcar jurasic superior în penultimul interglaciar Riss-Würm. C. S. Nicolaescu Plopșor considera peștera de la Cheia drept o formațiune lagunară⁷. Apele unui golf marin au înaintat pe firul actual al văilor Casimcea și Ghelengicului, care în zbaterea lor de maluri, găsind un calcar mai slab, o breșcie, au sculptat peștera. Nu există nici cea mai mică dovadă ca peștera să fie rezultatul unui curs de apă subterană. Că apele marine au înaintat pînă aici o

⁷ C. S. Nicolaescu Plopșor, A. Păunescu și N. Harțuche, *op. cit.* în *Materiale*, VI, pa. 43–50.

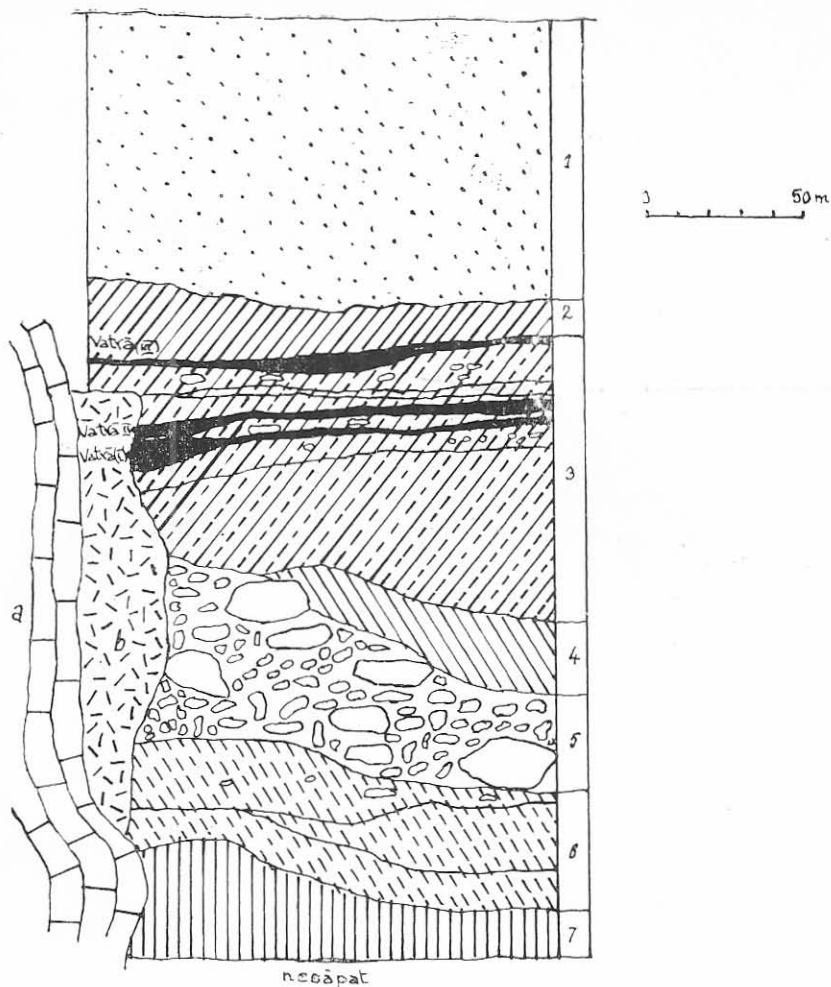

Fig. 1. Porțiune din profilul șanțului I, galeria B, peștera Gura Dobrogei.

1. Guano ; 2. Strat daco-roman ; 3. Strat dacic sec. III i.e.n. ; 4. Strat Halstatt ; 5 Prăbușiri ; 6. Neolitic ; 7. steril ; a stincă ; b Pinten

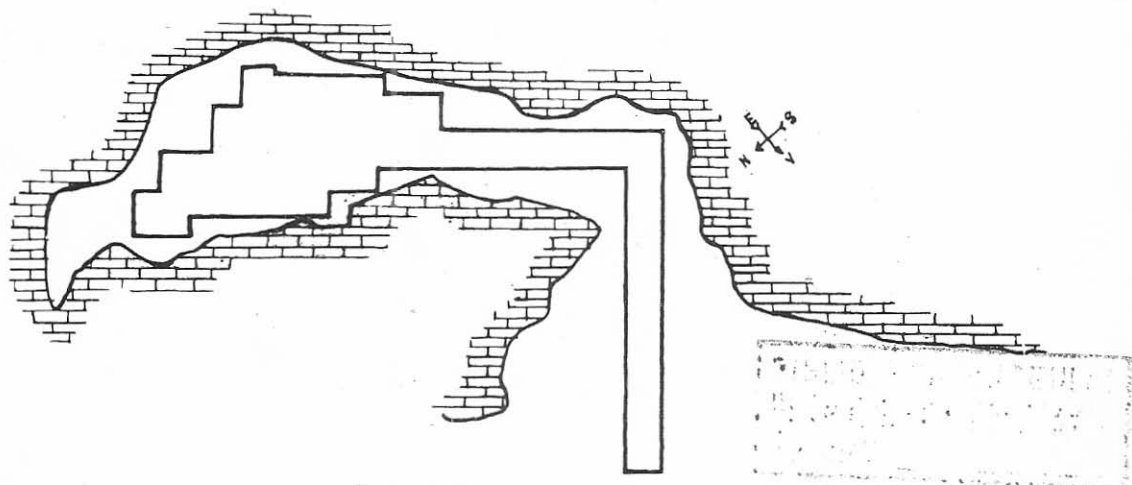

Fig. 2. Planul general al săpăturilor din 1956-1957 din peștera la Izvor.

Fig. 3-4. Profile din peștera la Izvor, satul Cheia.

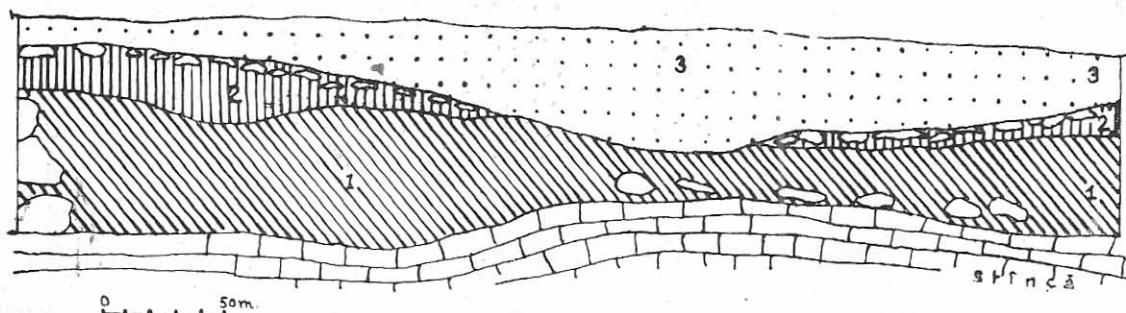

Fig. 3

1. *Musterian* — Pământ roșcat aprins; 2. *Steril* — Pământ galben-închis cu pietre spre limita superioară. 3. *Postpaleolitic* — Pământ negru-deschis.

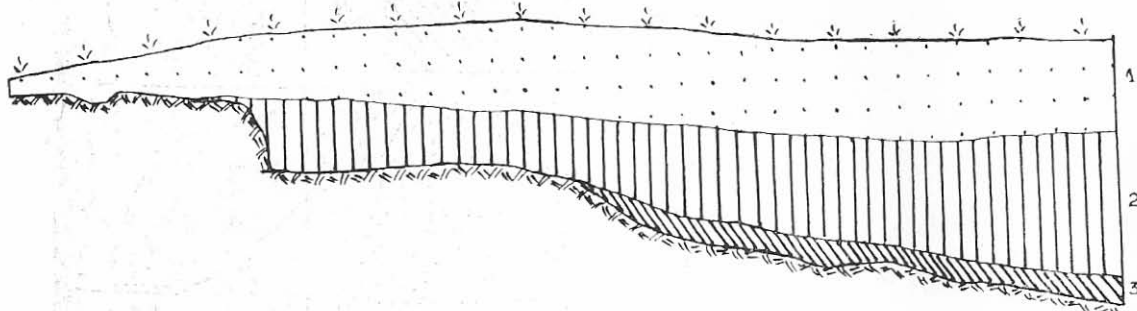
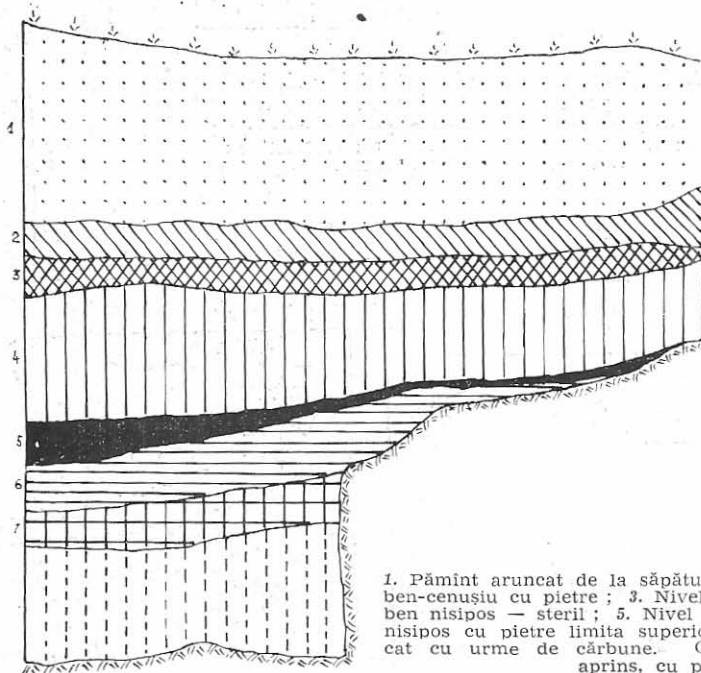

Fig. 4

1. Strat feudal timpuriu, sec. X-XI e.n.; 2. Strat de cultură — sec. II-IV e.n.; 3. Strat de cultură neolitic și dacic.

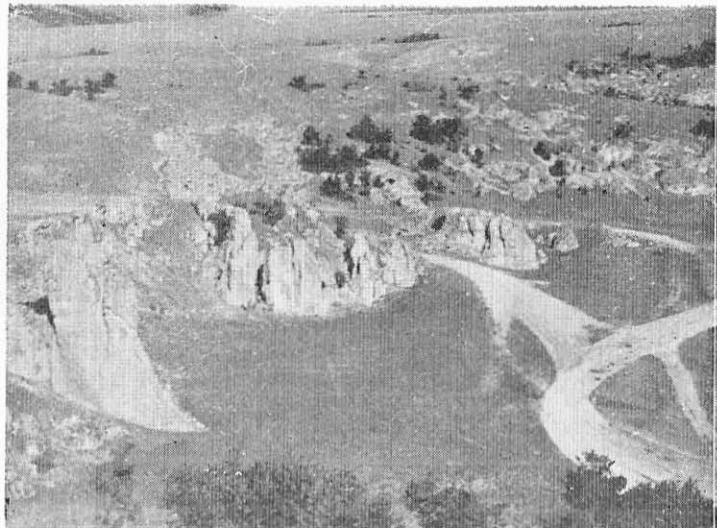

1. Pământ aruncat de la săpături anterioare; 2. Galben-cenușiu cu pietre; 3. Nivel daco-roman; 4. Galben nisipos — steril; 5. Nivel Gumelnița; 6. Galben nisipos cu pietre limita superioară; 7. Cenușiu roșcat cu urme de cărbune. Gumelnița; 8. Galben aprins, cu pietre.

Fig. 5. Profil din peștera „Baba”, satul Cheia.

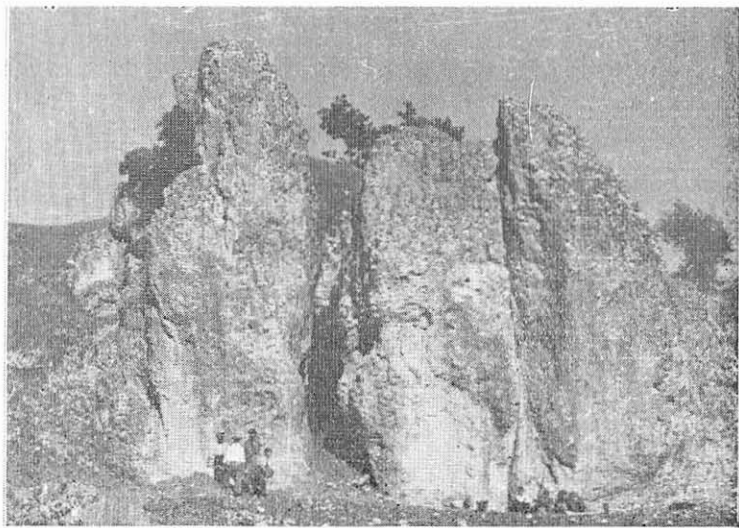
Fig. 6/1. Privire de ansamblu spre peștera la Izvor.

Fig. 7/1. Privire de ansamblu spre peștera Baba.

Fig. 6/2. Intrarea în peștera la Izvor.

Fig. 7/2. Intrarea în peștera Baba.

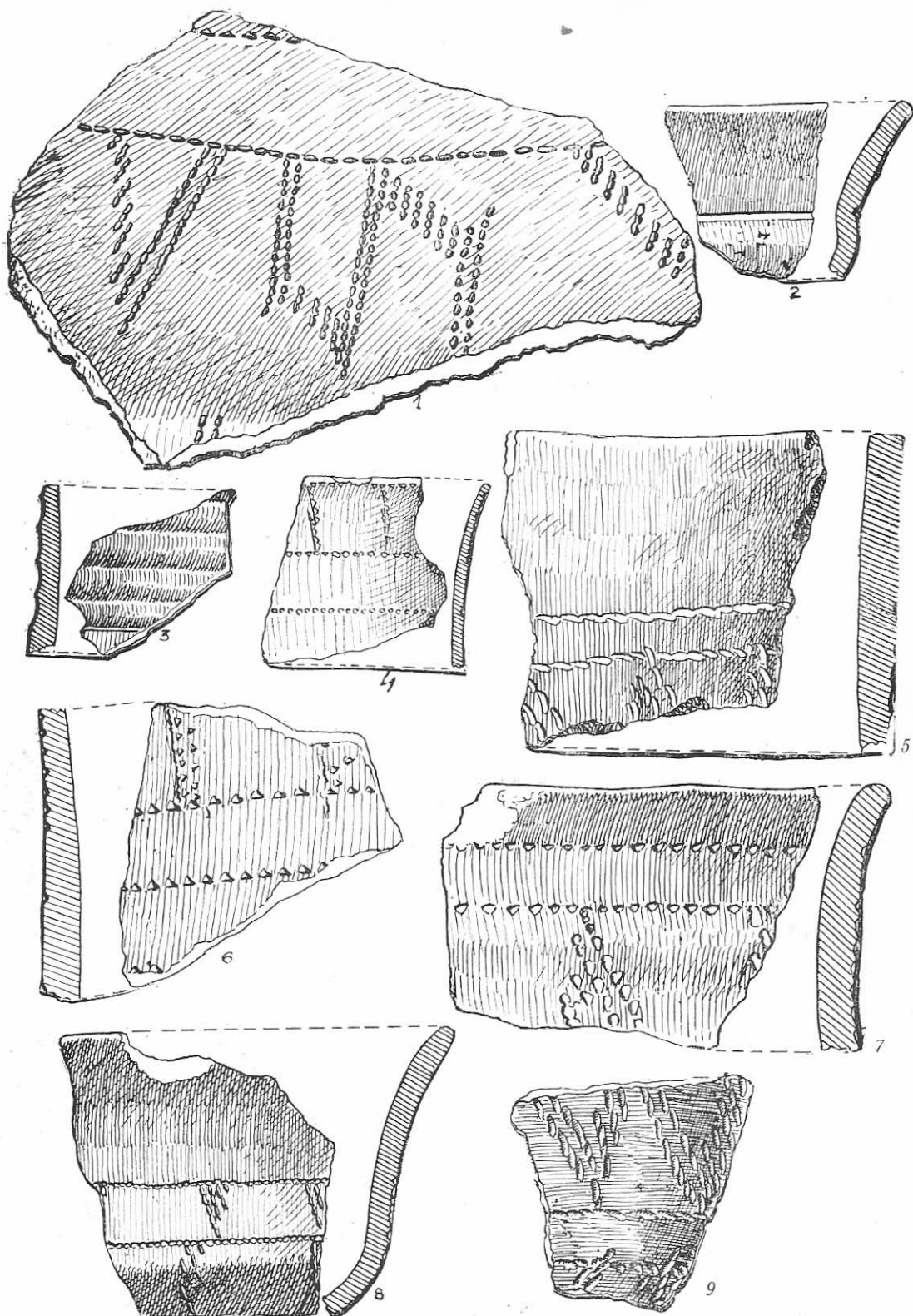

Fig. 8. Fragmente de vase – cultura Hamangia, din peșterile de la Gura Dobrogei și Cheia.

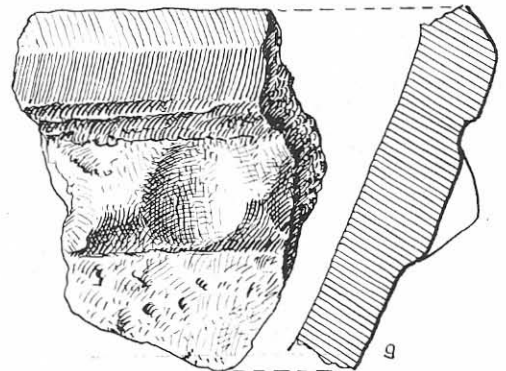
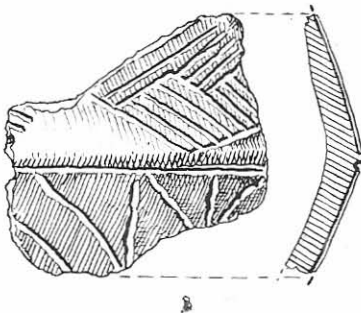
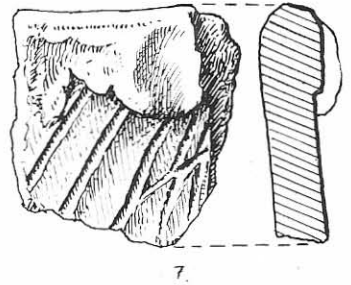
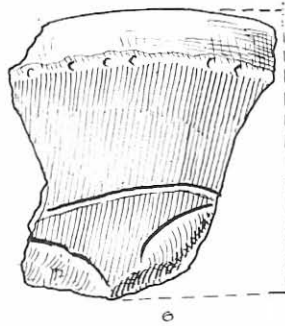
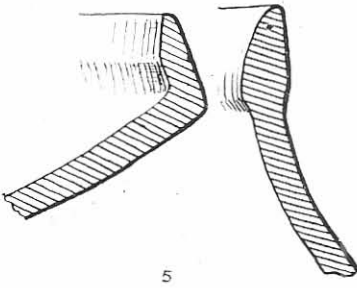
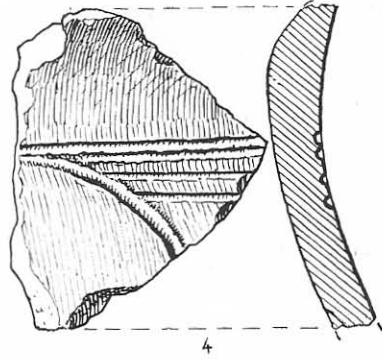
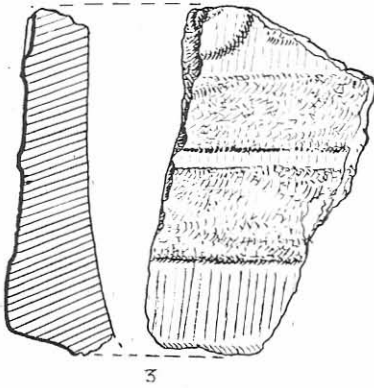
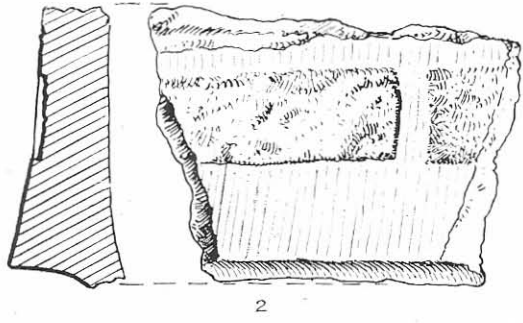
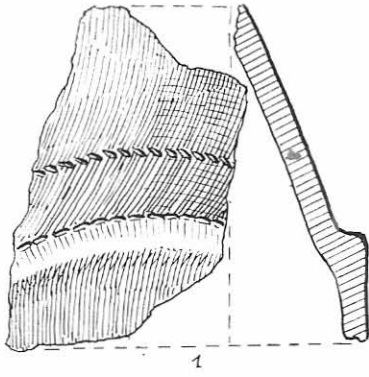

Fig. 9. Fragmente ceramice Boian și Gumelnița de la Gura Dobrogei.

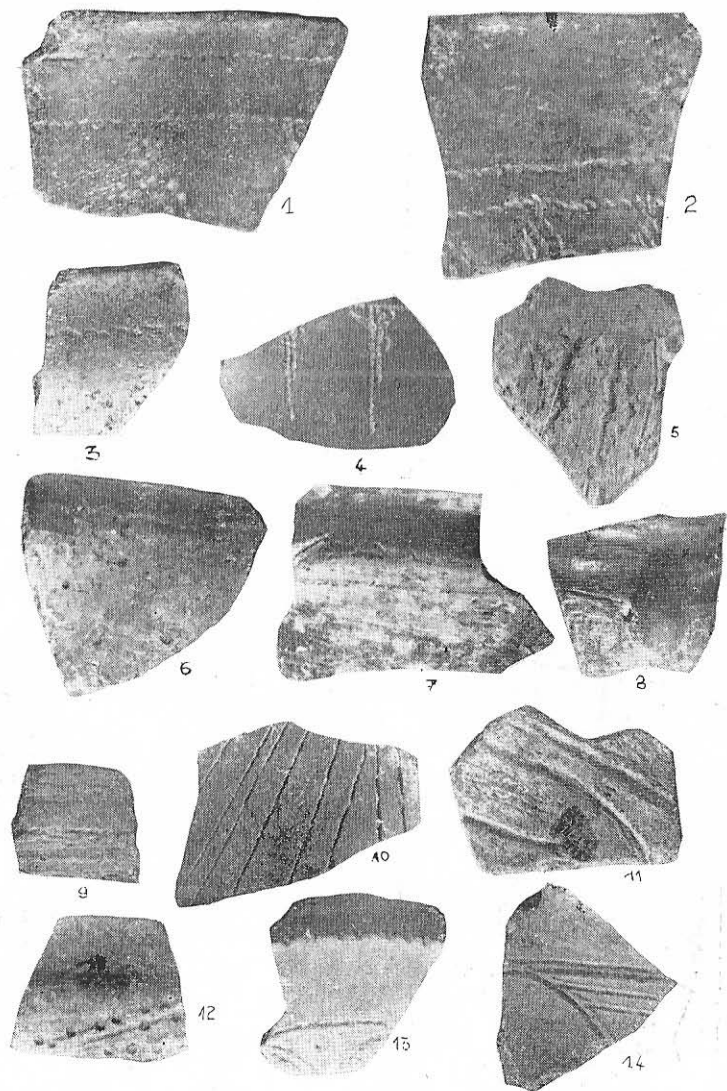

Fig. 10. Fragmente ceramice Hamangia, Boian și Gumelnița de la Gura Dobrogei și Cheia

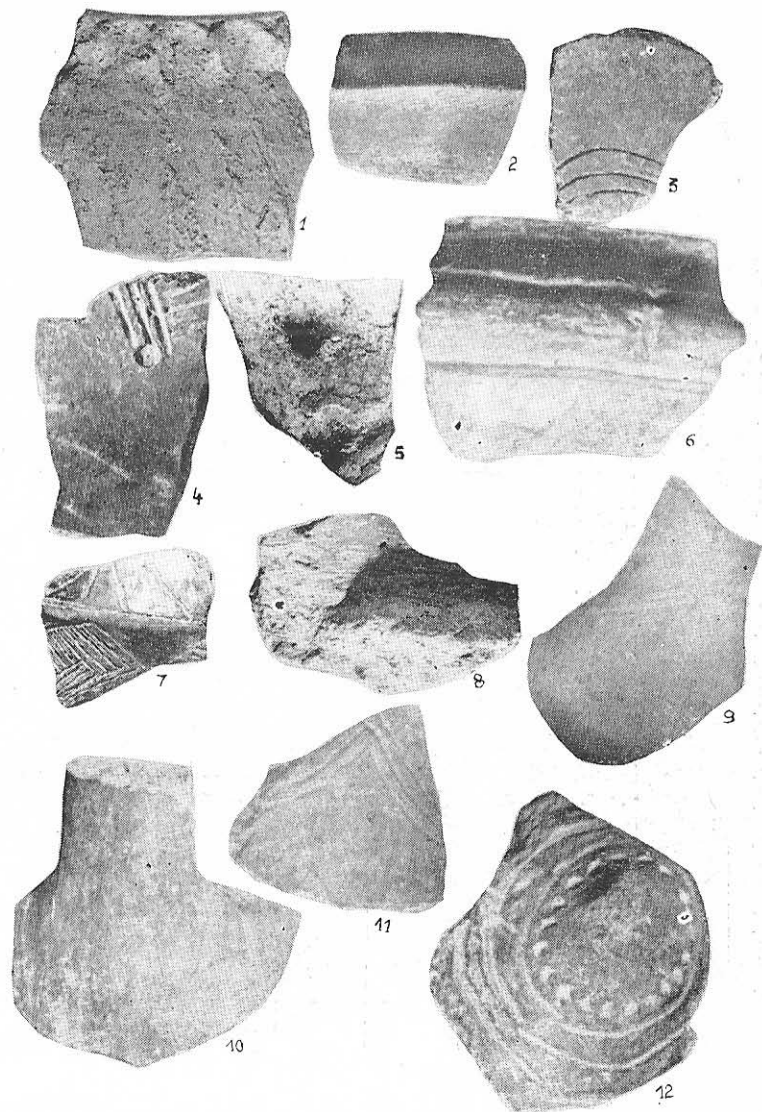

Fig. 11. Fragmente ceramice gumelnițene și hallstattiene de la Gura Dobrogei și Cheia

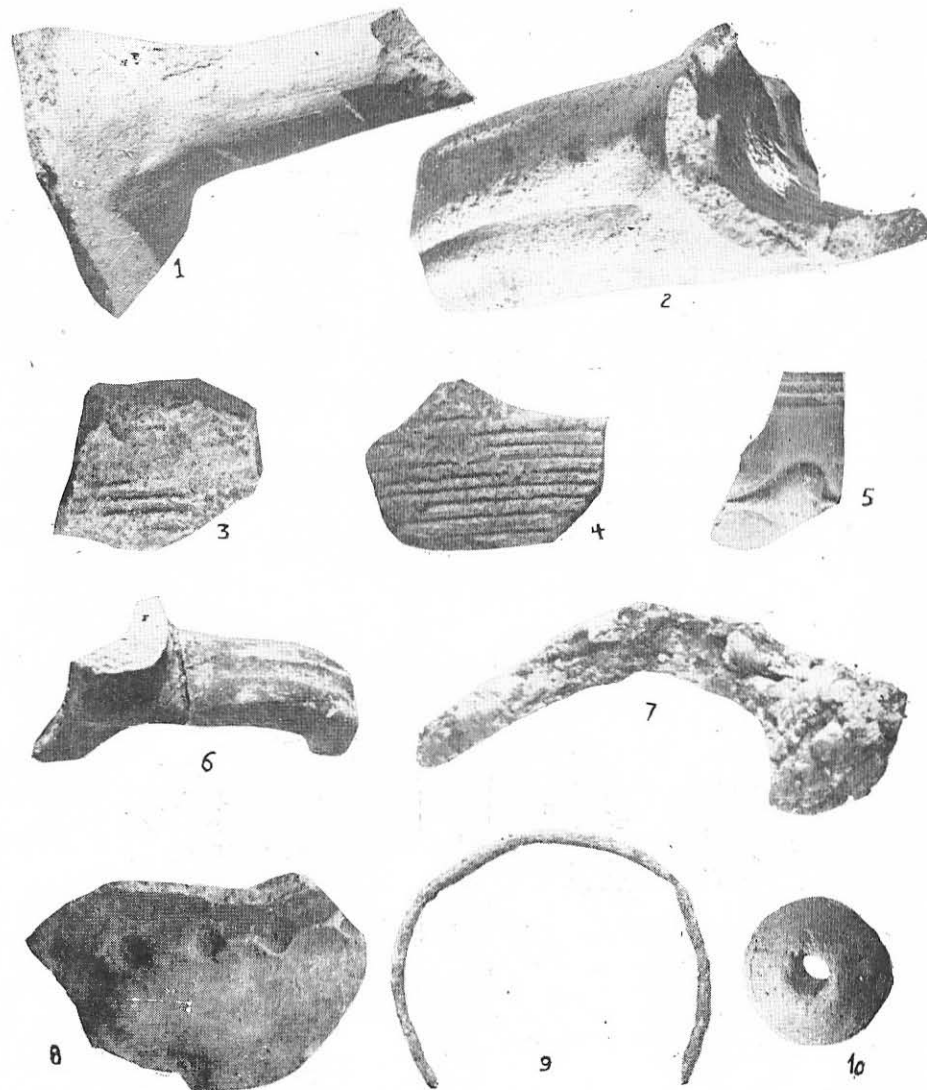
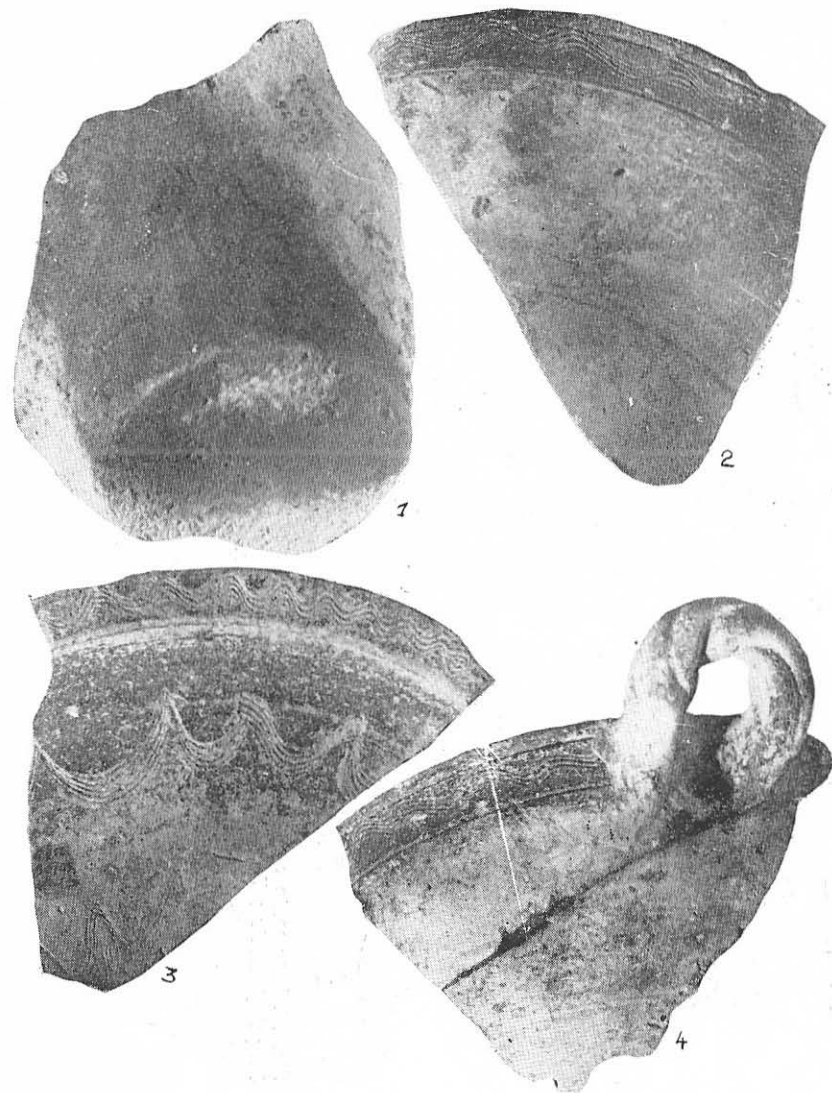

Fig. 12. 1, fragment de vas getic ; 2-4 fragmente de vase elenistice, peștera Gura Dobrogei.

Fig. 13. 1-6, 8, fragmente de vase romane, getice și feudale timpurii ; 7, cui de fier, 9 brățară de cupru, 10 fusoială de lut (toate getice), descoperite în peșterile Cheia și Gura Dobrogei.

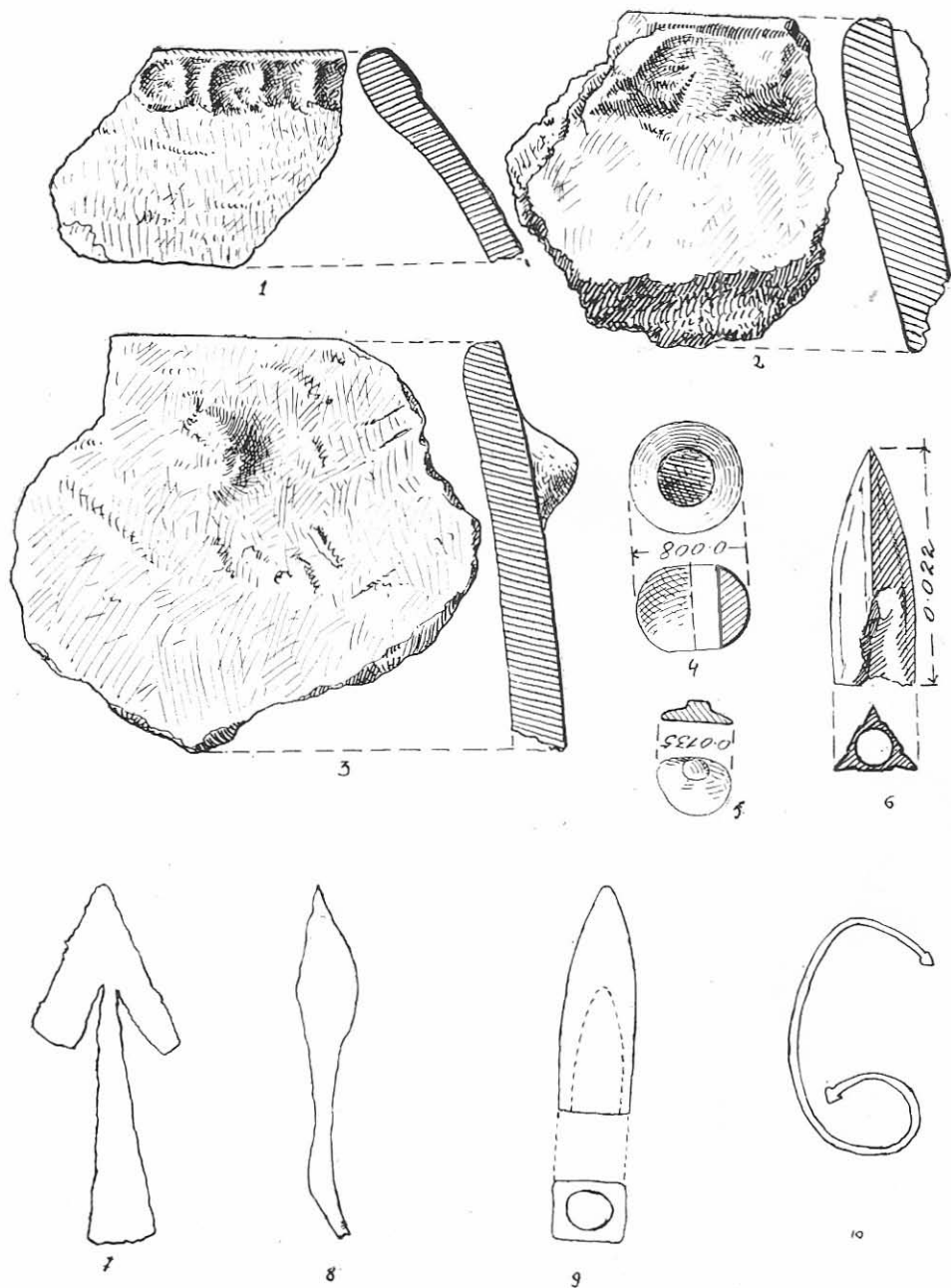

Fig. 14. Fragmente ceramice, mărgică, buton, vîrf de săgeată și brățară, de la Gura Dobrogei și Cheia ; 7-8 vîrfuri de săgeți de fier și 9, vîrf de săgeată de os, feudale timpurii, descoperite în peștera la Izvor-Cheia.

dovedește însuși aspectul de faleză al celor două maluri larg depărtate ale văii pe care este situată peștera.

În cele două campanii de săpături arheologice, peștera a fost săpată în întregime, cu excepția unor profile lăsate pe margini ca martori⁸. În fața peșterii a fost trasat un șanț de 8×1 m., orientat pe direcția NV-SE, fig. 2 ; 4. Cel mai vechi nivel de locuire aparține epocii paleolitice și anume mustertianului, situat către fundul peșterii, direct pe patul de stîncă și suprapus de un strat sporadic aurignacian.

LOCUIREA POSTPALEOLITICĂ

Din punct de vedere al locuirii postpaleolitice în peștera de „la izvor” întâlnim o situație similară cu cea de la Gura Dobrogei, în sensul că cel mai vechi nivel de locuire aparține tot culturii Hamangia faza Ceamurlia de Jos (III), situat în partea centrală a peșterii, uneori direct pe stratul mustertian, alteori pe o lentilă de depuneri sterile. Materialul ceramic, atît cel aparținînd culturii Hamangia cît și cel posterior acestei culturi, este în întregime fragmentar. Din punct de vedere al pastei, formelor și a decorului, ceramica hamangiană este aproape identică cu cea de la Gura Dobrogei, fig. 8/5-7. Inventarul litic aparținînd acestei culturi este în general sărac. S-au descoperit cîteva lame de silex cu retușe marginale și un gratoire. Materialul ceramic de tip Gumelnița (A), este lucrat din pastă bună, cu suprafața lustruită. Forma cea mai frecventă este strachina, ornamentată cu ajutorul inciziei și al picturii de grafit. În asociere cu ceramica neolitică amintită s-au găsit și cîteva fragmente de vase ce conțin ca degresant scoică pisată, și ornamentată cu șnurul, acestea aparținînd culturii Cernavoda I. În șanțul III, trasat în fața peșterii, au fost descoperite mai multe fragmente de vase hallstattiene de tip Babadag. Deoarece ceramica hallstattiană se află în asociere cu materiale mai vechi (neolitice) și mai noi (getice și feudale timpurii) nu se poate vorbi de un strat de cultură independent amestecul datorîndu-se alunecărilor de pantă. O locuire mai intensă aparține Latène-ului getic, nivelul de locuire fiind marcat de o vatră de foc situată direct pe patul de stîncă. Vatra groasă de 3-5 cm avea în jurul ei pietre arse, cenușă, cărbune și cioburi de vase.

Ceramica autohtonă era lucrată cu mîna și la roată. Ceramica grecească de import este lucrată din pastă fină, acoperită cu angobă gălbui-alburie sau cu firnis negru. Printre fragmentele de amfore s-a găsit și unul de toartă pe care se păstrează o parte din ștampila de formă dreptunghiulară, în interiorul căreia se păstrează o parte din inscripție, iar în centru, ca simbol, litera A. În afară de ceramică, în acest nivel s-au mai găsit următoarele obiecte : o fusaiolă bitronconică de lut ars, un cui de fier, o gresie pentru ascuțit, două vîrfuri de săgeți de bronz (unul piramidal cu trei muchii și unul plat), precum și o brățară lucrată din sîrmă de cupru. Cele două capete ale brățării sînt terminate în cîte o protuberanță conică fig. 14/10. Din punct de vedere cronologic acest strat de cultură aparține sec. III, i.e.n. Ultimele două nivele surprinse în șanțul III aparțin epocii romane și perioadei prefeudale.

⁸ În cursul anului 1970 acești martori au fost distruși în urma unor săpături neștiințifice.

Nivelul roman gros de 0,58 m, conținea fragmente de amfore și de vase de dimensiuni mici, care pot fi datate în sec. IV e.n. Nivelul feudal timpuriu conținea fragmente de vase lucrate din pastă de calitate diferită. În funcție de ardere culoarea vaselor variază de la cărămiziu până la cenușiu-brun. Vasele au forma de borcane și sînt ornamentate cu linii incizate horizontale, în valuri sau hașuri. S-au găsit și două fragmente confecționate din pastă fină, de culoare cenușie, cu suprafața acoperită cu linii lustruite, dispuse sub formă de „rețea”. Tot în acest nivel, la adîncimea de 0,60 m, s-a descoperit un vîrf de săgeată de fier, plat, prevăzut cu două aripiore și cu picior conic, avînd lungimea totală de 9 cm. Un al doilea exemplar, confecționat tot din fier, are forma romboidală și piciorul masiv. Cel de al treilea vîrf de săgeată este lucrat din os. Acesta are forma piramidală, baza pătrată și este perforat în interior, fig. 14/7-9. În caroul 7 al șanțului au mai fost găsite două mărgele, una din sticlă, de formă rotundă, și a doua din ametist, de formă discoidală, perforată orizontal, fig. 14/4. Din punct de vedere cronologic nivelul de locuire feudal timpuriu se datează în sec. X-XI e.n.

Peștera de „la Baba” are forma unui coridor lung de 11,60 m, și o lățime care variază între 1,90-2,45 m., fig. 7/1, 2. Peștera este situată în partea de sud a satului Cheia, la locul numit de localnici „la pămîntul galben”. Cu prilejul săpăturilor de control efectuate în anul 1957, au fost identificate două nivele de locuire, marcate prin vetre, conținînd fragmente ceramice gumelnițene, asemănătoare celor din nivelele inferioare din așezarea de la Medgidia și cu cele recoltate la suprafața solului la locul numit „Siliște”, de pe raza satului Cheia⁹. Din punct de vedere cronologic, materialul ceramic gumelnițean descoperit în nivelul inferior se încadrează în fazele Gumelnița I c - II a, fig. 5. Al doilea nivel de locuire datează din sec. II-III e.n.

Către fundul peșterii, prin taluzarea unui perete s-au scos cîteva fragmente de vase care conțin în pastă scoică pisată, ornamentate cu șnurul și care aparțin culturii Cernavoda I.

Din prezentarea succintă pe care am făcut-o mai sus, rezultă că cele trei peșteri de care ne-am ocupat, au fost locuite în parte în epoca paleolitică, dar mai ales în vremurile mai noi, începînd din neolitic, pînă tîrziu, în pragul epocii feudale.

Se constată că aceste peșteri au fost locuite în perioada postpaleolitică în zona de la intrare, înainteînd lent către partea centrală și destul de sporadic spre fund.

La baza nivelului de cultură neolitic se observau pe alocuri urme de cenușă, provenită probabil de la o ardere prealabilă a zonei ce urma să fie locuită, în scopul de a se crea un strat izolant contra umidității, sau de „purificare”.

Așa cum arătam la început, în peșterile de la Gura Dobrogei și de la Izvor - Cheia, cele mai vechi dovezi de locuire omenească aparțin fazei Ceamurlia de Jos a culturii Hamangia. Descoperirea la Gura Dobrogei a

⁹ Săpăturile de la Medgidia au fost efectuate de către N. Harțuche în anii 1957-1958.

urmelor materiale ale culturii Boian – faza Spanțov (IV), în contextul cultural Hamangia III – Ceamurlia, constituie o posibilitate sigură de sincronizare a fazelor târzii ale celor două culturi. Confirmarea acestei sincronizări a fost sesizată de altfel și în alte așezări sau necropole aparținând culturii Hamangia din Dobrogea, de către unii cercetători care s-au ocupat de această problemă. În acest sens cităm câteva exemple: în așezarea de pe dealul Sofia de la Cernavoda, prof. D. Berciu și S. Morintz au descoperit ceramică de tip Hamangia asemănătoare cu cea de la Ceamurlia de Jos, împreună cu elemente ceramice de tip Boian – Vidra, iar în necropola de la Cernavoda, punctul Columbia, a fost găsit un fragment de cutie de suport care păstra pe el urme de pictură roșie crudă, asemănător cu suportii din aspectul Spanțov al culturii Boian¹⁰. În așezarea de la Hirșova situația este și mai concludentă. Cu ocazia săpăturilor de aici s-a constatat pe baze stratigrafice sigure, că, în interiorul locuinței nr. 11 s-au descoperit materiale care pot fi încadrate în faza Spanțov. „Locuința de mari dimensiuni, secționată numai în parte, căpăcuia pe toată suprafața șanțului săpat nivelele în care sînt materiale Boian și Hamangia”. Și, mai departe cercetătoarea amintită afirmă că „ar fi o indicație în sensul că faza Ceamurlia de Jos a culturii Hamangia a fost contemporană cu faza Spanțov a culturii Boian”¹¹. În toamna anului 1959 cu ocazia construirii digului de la capătul lacului Mangalia, com. Limanu, au fost descoperite morminte aparținând fazelor II și III ale culturii Hamangia. Într-unul din aceste morminte a fost descoperit și un vas Boian IV – Spanțov împreună cu două vase tipice Hamangia III¹². Prof. Vi. Dumitrescu, într-un articol recent publicat, după ce face o analiză a descoperirilor din Dobrogea, pe lângă faptul că indică evoluția culturii Hamangia, sincronismele acesteia cu cultura Boian, geneza acestor culturi, în problema care ne interesează, trage concluzia că „faza Hamangia III este cel puțin parțial, dacă nu cu totul posterioară fazei Boian – Vidra (III)”¹³. Tot în sprijinul acestui paralelism, Vi. Dumitrescu compară datele obținute cu ajutorul C₁₄ pentru fazele Hamangia III și Spanțov (de la Căscioarele) constatînd aceleași date cronologice (4000–3900 î.e.n.)¹⁴. Dovada contemporaneității fazelor celor două

N. Harțuche, *Contribuții la repertoriul arheologic al Dobrogei, în Pontica*, vol. 4.

¹⁰ D. Berciu și S. Morintz, *Șantierul arheologic Cernavoda*, în *Materiale*, III, pag. 83 și urm.

D. Berciu și S. Morintz, *Săpăturile de la Cernavoda*, în *Materiale*, V, pag. 99 și urm.

¹¹ D. Galbenu, *Așezarea neolitică de la Hirșova*, în *SCIV*, 2, 1962, pag. 285–306.

¹² Săpăturile de la Limanu au fost supravegheate de subsemnatul, în lunile august–septembrie 1959.

¹³ Vi. Dumitrescu, Cea mai veche cultură neolitică din România, în *SCIV*, 2, 1970, pag. 187–199. *Ibidem*, În legătură cu vechimea culturii Hamangia, în *Peuce*, II, 1971, pag. 3–9 din extras.

Ibidem, *Le début du néolithique au nord du Danube en Roumanie*, în *Actes du VIIIe Congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques*, tome I, Beograd, 1971, pag. 91.

¹⁴ Dumitrescu, Cea mai veche cultură neolitică din România, în *SCIV*, 2, 1970, pag. 197.

culturi reiese clar din exemplele citate mai sus și confirmă concluzia pe care noi am tras-o în legătură cu descoperirile de la Gura Dobrogei.

Cultura Gumelnița, descoperită în toate cele trei peșteri, este documentată de materialul ceramic fragmentar și de foarte puține unelte, lipsind cu desăvârșire elementele de suprastructură și de uz casnic. În general, având în vedere grosimea nivelelor de locuire gumelnițene, cât și cantitatea de materiale redusă, atestă o locuire sporadică, de scurtă durată. Aceeași observație este valabilă și pentru culturile Cernavoda I și Babadag, aici nefiind vorba nici măcar de un strat de depunere, ci de fragmente izolate. O locuire mai intensă constatăm în Latène-ul timpuriu. Nivelele de locuire getice sînt mai consistente, vetrele de foc sînt aproape peste tot prezente, iar în afară de ceramică apar și alte obiecte de uz casnic, podoabe sau arme.

În majoritatea cazurilor, acolo unde straturile de cultură dovedesc o locuire mai intensă au fost descoperite și resturi de faună, în special ovicaprine și mai puține animale sălbatice.

Cunoașterea aspectelor culturale și a intensității locuirii peșterelor în anumite perioade istorice, ne ajută să înțelegem și să reconstituim mai bine cadrul general al evenimentelor petrecute. Este știut că în numeroase așezări, mai ales în cele aparținînd epocii neolitice, sînt descoperite nivele succesive de locuire, care marchează distrugerii de locuințe, nivelări, revenirea pe același loc, noi refaceri. Fie că este vorba de distrugerea așezărilor ca urmare a unor atacuri din afară, sau a unor accidente locale – izbucnirea unor incendii – populația se refugia vremelnic în locuri care prezentau adăposturi naturale și mai multă securitate. În afară de păduri sau grindurile din bălți, peșterile au servit și ele ca adăposturi vremelnice. Lipsa totală sau puținătatea uneltelor și a elementelor de suprastructură, vine să confirme această părere. După trecerea pericolului, oamenii părăseau aceste adăposturi, luînd cu ei înapoi obiectele mai de preț, cele care se confecționau mai greu, sau cele foarte utile, lăsînd aici fragmentele vaselor sparte, vetrele, resturile menajere. Este de asemenea probabil ca unele peșteri să fi servit ca adăposturi sezoniere unor păstori veniți în această zonă cu turmele de vite în timpul pășunatului. În oricare din cele două cazuri de folosire a peșterilor (refugiu sau locuire sezonieră), documentația arheologică pledează pentru acestea. Este greu de acceptat ideea ca ele să fi servit de locuințe normale, cel puțin pentru epoca neolitică, dar chiar și pentru cele posteroare acesteia, dacă ne gîndim numai la minimum de confort de care se bucura populația dintr-o așezare obișnuită. De exemplu, știm foarte bine că locuințele populației gumelnițene erau mari, spațioase, cu una sau mai multe încăperi, cu sistem de iluminare și aerisire prin deschideri laterale cu rol de ferestre, cu bune posibilități de încălzire, avînd sobe cu coșuri ridicate deasupra acoperișului, toate acestea neputînd fi înlocuite cu condițiile ce le oferea o peșteră. Mai mult chiar, dacă avem în vedere dimensiunile relativ restrînse ale unor peșteri (cum este cazul celor din Dobrogea), spațiul locativ este net inferior celui dintr-o așezare deschisă, cu mai multe locuințe de suprafață. Argumente pentru

susținerea concluziei enunțate mai sus, pot încă fi aduse și anume : lipsa, în straturile de cultură din peșteri, a vaselor ceramice întregi, a vaselor de provizii, a unor obiecte care să ateste practicarea agriculturii (săpăligi, seceri, rișnițe, frecătoare). Hrana celor ce locuiau într-o peșteră era asigurată prin rezervele aduse aici din afară ; baza alimentației o formau în primul rînd carnea vitelor și laptele. Resturile de faună descoperite dovedesc acest lucru, cu observația că, din punct de vedere cantitativ, acestea sînt destul de puține comparativ cu situația din așezările propriu-zise. Acolo, cantitatea de oase de animale domestice (mai ales de bovine) este mult superioară. În peșteri, cele mai multe oase aparțin ovi-caprinelor, precum și unor animale sălbatice vîinate.

Nu încercăm să insistăm mai mult asupra concluziei ce s-a putut desprinde, impusă de însuși materialul faptic de care am dispus. Considerăm doar că atît cercetările care s-au întreprins pînă acum, dar mai ales cele viitoare, vor trebui să ne rețină mai mult atenția asupra urmelor de locuire postpaleolitică din peșteri, pentru a cunoaște în mod complex aspectele vieții materiale a populației aparținînd diferitelor culturi.

QUELQUES PROBLÈMES DU POSTPALÉOLITHIQUE À LA SULTÉ DES FOUILLES DES GROTTES DE LA DOBROUDJA.

Résumé.

Dans cet article, l'auteur présente les vestiges postpaléolithiques découverts dans les grottes trouvées aux environs des villages de Gura Dobrogei et Cheia, districts de Constantza, où l'on a effectué des fouilles méthodiques en 1956-1957. Comme il ressort des observations faites pendant les recherches, ainsi qu'à l'aide des vestiges y découverts, on constate que ces grottes ont été temporairement habitées pendant la période postpaléolithique, ayant servi de lieux de refuge et d'abrit pour les bergers. Plus fréquemment elles ont été employées par les gens ayant vécu dans le cadre des cultures de Hamangia — phase de Ceamurlia de Jos et de Gumelnița, mais surtout par la population géto-dace, aux IVes.—IIIes. av. n.è. Des traces sporadiques d'habitation ont été constatées dès la fin de l'énéolithique — culture de Cernavoda I et de Hallstatt (à son premier âge) — culture de Babadag. Les dernières traces d'habitation y sont tardives, appartenant à l'époque romaine, IIIes.—IVes. n.è. et à la première époque de la féodalité, X^es.—XIes. n.è.

Grâce à la découverte de la céramique appartenant à la phase Spanțov de la culture de Boian (IV) dans le milieu Hamangia (III) — Ceamurlia de Jos, on a pu établir de manière certaine les synchronismes des phases des deux cultures. La preuve éloquente de l'habitation des grottes pour une brève période de temps est l'absence des outils, des éléments de superstructure, des vases de grandes dimensions ou entiers ainsi que le manque de preuve de la pratique de l'agriculture pendant le refuge.

L'auteur insiste sur la nécessité qu'on accorde une attention particulière au problème de l'étude des traces de culture matérielle postpaléolithique des grottes pour la connaissance complète des cultures respectives.